

Arkkipiispa Kari Mäkisen haastattelu

ESKO M. LAINE & VIRPI MÄKINEN

Teologinen Aikakauskirja tapasi arkkipiispa Kari Mäkisen keväällä 2010 hänen tultuaan valituksi tehtäväänsä. Haastattelun jälkeen tilanne Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa kuitenkin muuttui ennen kaikkea kirkkoa koetelleen runsaan eroaallon vuoksi syksyllä 2010. Tämän vuoksi täydensimme haastattelua vuoden 2011 alussa, jolloin kuva syksyn tapahtumista on selkenemässä.

ARKKIPIISPUUS JA JOHTAJUUS KIRKOSSA

TA: Onneksi olkoon valinnastanne. Arkkipiispan vaali osoitti, että arkkipiispan rooli ja tehtävä ovat mediassa hämärän peitossa. Välillä kuului äänenpainoja, joiden perusteella arkkipiispaa pidettiin myös muiden piispojen esimiehenä. Millaisena Te näette arkkipiispan roolin suhteessa muuhun episkopaattiin? Millainen on johtajuuskäsityksenne?

KM: Kirkon rakenne on uniikki, jota voi olla vaikea hahmottaa. Arkkipiispalla on episkopaattissa erityistehtäviä, mutta hän ei ole muiden piispojen esimies vaan *primus inter pares*. Julkisuus, joka haluaa henkilöidä ja yksinkertaistaa, saattaa kuitenkin vahvistaa toisenlaista käsitystä ja katsoa kirkkoa yksien kasvojen kautta. Pidän kirkon hallintomallia tässä kysymyksessä parhaimmillaan hedelmällisenä, sillä se mahdollistaa aidon moniäänisyyden. Kirkko ei ole yksien kasvojen kirkko.

Johtajuuteen yhteiskunnassa vaikuttaa tällä hetkellä kaksi suuntausta, jotka luovat paineita myös kirkolle. Toisaalta maailman pirstoutuneisuus saa kaipaamaan vahvaa johtajaa, toisaalta julkisuus tarjoaa narsistisen johtajan mallia. Kumpikaan näistä malleista ei kuitenkaan ole kirkolle ominainen. Arkkipiispan johtamisessa on olennaista sisällöllinen arvovalta ja keskustelu korokkeelta sanelemisen sijaan.

TA: Kirkkojärjestyksen mukaan piispan ensisijainen tehtävä on vaalia kirkon yhteyttä ja edistää kirkon tehtävän toteutumista hiippakunnassaan (KJ 18:1). Viime aikoina kirkkoa on ainakin julkisuudessa leimannut kaikki muu paitsi ykseys. Muun muassa *Uusi Tie* -lehti on arvostellut Teitä kovista otteista kirkon konservatiiveja kohtaan ja katsonut, etteivät esimerkiksi virasta erottamiset ole sopusuhteissa korostamanne keskustelukulttuurin kanssa. Miten aiotte konkreettisesti toimia kirkon ykseyden vaalimisessa? Muuttuuko kirkon linja suhteessa naispappeuden torjujiin arkkipiispuuskaudellanne?

KM: On hyvä muistaa, ettei kirkossa ole koskaan vallinnut mitään ykseyden kulta-aikaa. Kirkko ei ole koskaan ollut täysin eheä ja yhtenäinen. Jo varhaiskirkosta alkaen ominaista on ollut dialogisuus, uskon ytimen katsominen ja tulkitseminen eri suunnista. Se on edellyttänyt valmiutta keskus-

teluun; kirkon historian voi tässä suhteessa nähdä dialogisena prosessina. Tällä hetkellä näyttää siltä, että kirkossamme paljon kiertyy raamatukäsityksen ja raamatuntulkinnan ympärille. Sitä kautta ilmaista uskon- ja elämäntulkinnan erilaisuutta. Tosin on syytä huomata, että julkisuus dramatisoi eroja. Olennaista minusta on, että kirkossa on tilaa raikkaalle erimielisyydelle, monenlaiselle maailman näkemiselle. Siksi on tarpeellista katsoa kokonaisuutta. Kaikista eroista huolimatta kirkon konstituu-tio ja uskon perusasiat ovat niitä, jotka ylläpitävät kirkon yhtenäisyyttä, ei pakotettu samanmielisyys. Ehtoollisyhteys on tässä suhteessa olennainen. On ristiriita siinä, jos puhutaan kirkon ykseydestä ja samanaikaisesti kieltäydytään ehtoollisyhteydestä.

Jalkapallo-metaforaa käyttäen sanoisin, että kun pelataan samalla kentällä, on pidettävä kiinni yhteisistä pelisäännöistä. Peliä rikkoo, jos kieltäydytään pitämästä kiinni yhteisistä pelisäännöistä vedoten siihen, että meillä on ainoa oikea pelinkulun tulkinta. Ykseyden vaaliminen edellyttää yhteisesti päätetyistä pelisäännöistä kiinni pitämistä. Tässä piispojen linja on ollut selkeä. Sen sijaan taito ja pelityyli voivat vaihdella, ja niin kuuluukin olla.

On tärkeää, että myös epävarmojen, hiljaisten ja arkojen oikeutta puolustetaan. Moniäänisyys ei ole vain vahvojen, jyrkästi erottuvien ja kovaäänisten moniäänisyyttä. Haluan katsoa kokonaisuutta niin, että otan todesta kirkon jäsenten erilaiset perinnöt ja erilaiset tavat kiinnittyä uskon yhteiseen perintöön.

TEOLOGINEN VIISAUS JA KÄYTÄNNÖN KOKEMUS

TA: Papiston keskuudessa suhtautuminen oman teologisen pätevyuden ylläpitämiseen ja sen vahvistamiseen vaihtelee. Jotkut pitävät sitä turhana, mutta toisaalta Suomessa on enemmän teologian tohtoreita kuin koskaan kirkkomme historiassa. Valtaosa heistä toimii myös käytännön seurakuntatyössä. Miten näette teologian ja sen harjoittamisen merkityksen papin ammattitaidon kannalta nykyään?

KM: Riittävä teologisen perinnön tuntemus ja tiedollinen pohja on välttämätön papille. Ilman sitä

asiat jäävät vaille kriittistä perspektiiviä. Siksi yliopistoteologian hyvästä pohjasta on syytä pitää kiinni. Käytännön työssä teologian tekeminen tapahtuu kuitenkin usein toisin. Sitä ei tule väheksyä. Papin työssä on kyse ”tässä tilanteesta ja näiden ihmisten kesellä” luotavasta teologiasta. Se ei välttämättä jäsenny klassisen teologisen kielen kautta. Narratiivisuus voi tässä suhteessa olla merkittävä teologisen jäsennyksen väline.

Lisäksi on niin, että aina ei ole mahdollista tehdä yhteisöllisiä ratkaisuja teologisesta itseymmärryksestä vaan ne joudutaan tekemään tilanteen sanelemana. Esimerkiksi seurakuntarakenteen muutos on ollut toteutettava ilman perusteellisesti reflektoitua ekklesiologiaa. Samalla se on havahduttanut tarkastelemaan uudella tavalla seurakuntakäsitystä. Käytännön tarpeet ovat vaikuttaneet myös kirkon virkarakenteen painopisteisiin teologiaa enemmän. Kasvatuksen roolin korostamisen myötä esimerkiksi moninkertaistettiin lapsiin ja nuoriin keskittyneiden virkojen määrää. Tämän käytännössä tapahtuneen muutoksen teologinen työstäminen on olennainen osa diakonaattikeskustelua.

Kirkon olemassaolon kannalta oppineisuus ei kuitenkaan ole kaikkein tärkeintä. Osa viisaudesta omaksutaan oppineiden tutkintojen ja reflektion välityksellä, mutta kaikki viisaus ei tule sitä kautta. Siksi on tärkeää, että käytännön työssä opittua ymmärrystä ei väheksyttäisi.

TA: Luterilaisessa messussa voidaan nykyään luontevasti laulaa ortodoksisia hymnejä ja katolisia lauluja. Kuinka paljon luterilaisuus mielestänne sietää lainoja ennen kuin se menettää oman identiteettinsä? Tutkimusten mukaan päiväjumalanpalveluksiin eli seurakunnan päämessuun osallistuminen on jatkuvassa laskussa. Millaisia johtopäätöksiä tästä tulisi tehdä seurakuntien arjessa?

KM: Luterilainen identiteetti ei pohjaudu jumalanpalveluskäytäntöihin. Siksi jumalanpalveluselämän monipuolistuminen pikemmin nousee luterilaisesta identiteetistä kuin uhkaa sitä. On kuitenkin otettava huomioon, että jumalanpalvelus on olemukseltaan toistoa ja pysyvyyttä, ei jatkuvasti muuttuvaa virike- tai elämystuotantoa. Se kantaa kirkon, kirkon uskon ja kulttuurin syviä

pohjavirtoja. Liturgista kieltä, joka sisältää myös eleet, symbolit ja tilan, ei siksi ole syytä väheksyä, vaikka luterilaisen messun olemukseen kuuluu hieno yksinkertaisuus. Nämä kaksi eivät ole toisiaan poissulkevia.

Viime aikainen kehitys on painottunut jumalanpalveluksen liturgisen kokonaisuuden muovaamisen. Seuraava haaste liittyy kontekstualisointiin, sen kysymiseen, kenen jumalanpalveluksesta on kysymys. Tällöin erityisesti saarna on avainasemassa.

Seurakuntien jumalanpalveluselämää ei tule katsoa vain päiväjumalanpalvelustilastojen valossa. Merkitystä ei voi mitata pelkin tilastoin. Viime vuosikymmeninä kokonaisuus on moninaistunut ja esimerkiksi toimitusten luonne elämänkaarijumalanpalveluksina on selvästi vahvistunut. Tämän suuntauksen jatkaminen on osa kontekstualisointia.

IHMISOIKEUDET OTETTAVA TOSISSAAN

TA: Ihmisoikeuskysymykset nousevat usein esille erilaisten yksittäistapausten myötä. Naispappuus ja homoseksuaalien asema kirkossa ovat tällaisia kysymyksiä. Yhdenvertaisuus ja ehdoton syrjintäkielto ovat ihmisoikeuksien peruspilareita. Naispapit ovat kuitenkin joutuneet hakemaan oikeutta ja tukea työlleen aina maallisista tuomioistuimista asti. Millaisena näette kirkkomme naispappien aseman tulevaisuudessa?

KM: Minkäänlaista syrjintää ei kirkossa sallita. Naispappuuden osalta kirkko on ratkaisunsa tehnyt. Nyt vallalla oleva tilanne on seurausta naispappuus päätöksen yhteydessä hyväksytystä ponnesta ja sen väärintulkinnasta. Tämä on siis varsin selkeä asia. Mitä ihmisoikeuksiin yleensä tulee, niiden suhteen on oltava kaiken aikaa valppaana. Tähän kuuluvat myös kysymykset maahanmuuttajista ja lisääntyneen köyhyyden vaikutuksista.

TA: Kirkolliskokouksen tekemä päätös rukoushetkestä samaa sukupuolta olevien parisuhteen puolesta syntyi äärettömän niukasti Teidän pantua arvovaltanne peliin. Tämän jälkeen rukoushetken puolesta äänestäneet vanhoillislestadiolaiset kirkolliskokokousedustajat pysyivät kuitenkin anteeksi äänestyspäätöstään. Miten tällainen suhte-

tuu aikaisemmin mainitsemiinne pelisääntöihin? Redusoituvatko ihmisoikeudetkin kirkollisessa päätöksenteoksessa pelkiksi palloiksi kirkkopoliitiikan pelikentillä?

KM: Kirkolliskokouspäätös syntyi selkeällä enemmistöllä, ei äärettömän niukasti. Se syntyi myös runsaan, perusteellisen ja avoimen keskustelun päätteeksi. Päätös noudatti piispainkokouksen esitystä, ja muun muassa piispat olivat yksimielisesti sen takana. Ristiriitoja herättävässä asiassa on ymmärrettävää, että syntyy myös jälkikeskustelua niin kuin reilun pelin jälkeen voi syntyä jälkipeliä. En pidä sitä erityisen dramaattisena. Olennaista on, että löytyi yhteinen, myönteinen tie, jota nyt voidaan kulkea ja joka myös jättää tilaa vapaahetuisuudelle.

TA: Viittasitte edellä myös maahanmuuttajien ja lisääntyneen köyhyyden aiheuttamiin ongelmiin maassamme. Mitkä ovat kirkon työkalut ja eväät lisääntyvän maahanmuuttokriittisyyden, köyhyyden ja eriarvoisuuden vastaisessa taistelussa? Millaisena näette kirkon diakonisen vastuun ja yhteiskunnan sosiaalisen vastuun välisen työnjaon näiden kysymysten ratkaisemisessa?

KM: Kirkko voi toimia kahdella tavalla. Voidaan osallistua julkiseen keskusteluun kristillisen etiikan ja ihmiskäsityksen pohjalta. Näissä kysymyksissä se on erityisen tärkeää, koska kyse on myös yleisestä asenneilmapiiristä, ei yksin poliittisista päätöksistä. Sen rinnalla kirkko toimii perustyössään asettumalla niiden ihmisten rinnalle, jotka ovat heikoimmilla tai joitten oikeus täyteen elämään on uhattuna.

On selvää, että yhteiskunnan tehtävä on turvata elämisen perusturva ja oikeudet kaikille. Sitä ei voi jättää kirkon kontolle. Yhteiskunta ei voi ulkoistaa yhteisvastuullisuutta ja kaikkien ihmisarvoisesta elämästä huolehtimista kolmannelle sektorille tai kirkolle. Diakoniatyö joutuu tällä hetkellä ottamaan tehtäviä, koska yhteiskunnan turvaverkko repeilee. Diakoninen vastuu on kuitenkin aina laajempi kuin yhteiskunnan sosiaalinen vastuu. Se koskee koko ihmistä.

TA: Syksyllä 2010 nähtiin modernin kirkkohistorian suurin joukkopako kun arviolta 35 000–

40 000 ihmistä erosi kirkosta homoseksuaalisuutta käsittelevän TV 2:n keskusteluohjelman aikana tai sitä seuraavien lähipäivien aikana. Mikä on näkemysenne eroliikkeestä ja sen vaikutuksista kirkkoon?

KM: Eroliike oli kirkolle tarpeellinen ravistelu. Sen yhteydessä käyty ja sen synnyttämä keskustelu nosti näkyviin ja arkisen puheen piiriin kysymykset kirkon merkityksestä ja ihmiskäsityksestä. Prosessi vahvisti sitä kautta kirkon paikkaa suomalaisessa todellisuudessa. Vielä ei voi tietää, miten se tulee jatkumaan ja mihin suuntaan.

TA: Jotkut seurakunnat ovat tarjonneet suoje-lua karkotuspäätöksen saaneille henkilöille. Onko kirkolla mielestänne oikeus vai peräti velvollisuus asettua maallista esivaltaa vastaan, kun kyse on ihmisoikeuksien puolustamisesta?

KM: Kirkko ei ole näissä asioissa ainoa toimija. Joissain tapauksissa se kulkee edellä ja näyttää tietä. Toisinaan taas yhteiskunta on kirkkoa edellä. Kirkko ei voi toimia lainvastaisesti, mutta eteen saattaa tulla tilanne, jossa joudutaan toimimaan harmaalla vyöhykkeellä ihmisoikeuksien puolustamiseksi.

TA: Kirkon piirissä on haluttu toimia harmaalla vyöhykkeellä myös päinvastoin kuin edellä tote-sitte, eli lainvastaisesti ja ihmisoikeuksia polkien. Niin naispappien kuin homoseksuaalien kokema syrjintä kirkon työntekijöinä ovat tästä räikeimpiä esimerkkejä. Mistä syystä nimenomaan sukupuoli- tai seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset ovat mielestänne vaikeita kirkolle, jopa siinä määrin, että niiden yhteydessä sallitaan ihmisoikeuslouk-kaukset?

KM: Seksuaalisuuteen liittyvien kysymysten aito kohtaaminen ei ole koskaan yksinkertaista. Ky-seessä on aivan keskeinen osa ihmisenä olemista. Siksi minusta on luonnollista, että kirkossa käsitel-lään seksuaalisuutta, koska se on ihmisyiden yksi ydinalue. Samalla juuri näihin kysymyksiin liittyy varsin paljon vaikenemisen ja totjunnan perintöä, joten avoin käsittely on toisinaan kivuliasta ja vai-keaa. Tämä näkyy tavassa, jolla niitä kirkon osalta käsitellään. Seksuaalisuuden avoimempi käsittely vaikenemisen ja näkymättömyyden sijasta liittyy koko kulttuurin kehitykseen 1900-luvun aikana.

On tärkeää, että se ei tapahdu vain viihteen, markkinoiden ja markkinoinnin ehdoilla. Tässä kontekstissa seksuaalisille kysymyksille herkkä julkisuus haluaa myös katsoa kirkkoa nimenomaan näiden kysymysten kautta.

EKUMENIAN HAASTEITA

TA: Arkipiispa on keskeinen ekumeeninen toimija. Millaisia ovat omat ekumeeniset suhteenne ja verkostonne? Millaisia lyhyen ja pitkän ajan haasteita näette ekumeniassa?

KM: Ekumenian kenttä tulee vaatimaan minulta vielä paljon perehtymistä ja monipuolista yhteyksien rakentamista. Tarkoituksenani on hahmottaa sen pohjalta tasapainoinen toimimisen tapa yhdessä muiden kanssa. Kirkollahan on hyväksytty ekumeeninen strategia, joka luo hyvän lähtökohdan tähän. Ajattelen, että ekumeniassa on kyse kirkkojen hajaantumisen ja yhdentymisen vuorottaisuudesta ja samanaikaisuudesta; kirkon uskonnollisen identiteetin uudelleen muodostamisesta ja muovaamisesta. Siinä heijastuu maailmanlaajalla kentällä edellä toteamani kirkon dialoginen perusluonne.